

Ինչո՞ւ համար ոմանք ակռանին մաքրելու համար ածուխի փոշի կգործածեն .

— Վասն զի ածուխը փտուածեան դէմ լինելով՝ չթողուր որ մարդուս ակռաները փտտին , շնչին գէշ հոտը կտանի , եւ ակռաները ճերմակ կը պահէ :

Փայտի ածուխէ անցուած ջուրը ինչո՞ւ համար իւր հոտաածուածիւնն ու աղտեղութիւնը կը կորսընցընէ .

— Վասն զի բնածուխը ջրին գէշ հոտերն ու աղտերը կըծծէ :

Գարշահոտ ջրհորներուն եւ ուրիշ ստորերկրեայ տեղերուն հոտը ի՞նչ կերպով կրնայ տարուիլ .

— Երկու երեք անգամ անոնց մէջ շատ մը վառած ածուխ իջեցընելով ու մէկ երկու ժամ հոն ձգելով :

Ինչէ՞ն է որ ծանրահոտ ջուրը կտոր մը կարմրցուցած հացով՝ խմուելու չափ կանուշնայ .

— Վասն զի հացին խանձուած երեսը ջրին աղտերը կըծծէ , որով ջուրը կանուշնայ :

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆՔ.

ՊԱՅՏԱՌԱՐՈՒԵՍՑ ԿԱՍ ԱՆԱՄՆԱՐՈՒԺՈՒԹԻՒՆ

Յ Օ Գ Ո Ւ Տ Գ Ի Ի Ղ Ա Կ Ա Ն Ա Յ Ե Ի Ճ Ա Ն Ա Պ Ա Ր Հ Ո Ր Դ Ա Յ .

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ,

Մարդս ամենաբարի Արարչէն հրաման ունենալով տիրել իշխել ծովու ձկներուն , երկնքի բոջուններուն , եւ երկրիս անասուններուն , միշտ ճարտարութիւններ բանեցընելու ետեւէ եղեր է կերպ կերպ անասուններ ընտանեցընելու , օրէ օր շատցընելու , եւ աղէկ դարմանով պահելու :

Այսպէսով ոմանք կերակրոյ տեղ եւ ուրիշ պիտանաւոր բաներու կգործածէ , ոմանք կրթելով՝ գործի կրանեցընէ , աւելորդն ալ ծախելով շահ կընէ : Վասն զի ուր տեղաց կրնայինք մեզի այսչափ հագնելու բուրդ , եւ ուտելու կար , սեր , պանիր , եղ եւ միս ունենալ , երէ կովերու ոջխարներու խնամք չտարուէր :

Ի՞նչպէս կարելի էր այսչափ երկիրներ մշակել , եւ հողի բերքը լեռան պէս դիզել , երէ եզներով զոմէշներով բանիլը չլինէր :

Ի՞նչպէս կարելի էր ցամաքի ճամբորդութիւննիս դիւրացընել , ապրանքները երկրէ երկիր տանիլ բերել , բէ որ կերպ կերպ կենդանիներ ձեռքերնիս չգտնուէին հեծնալու , բեռ վերցընելու , ու կառքի լծելու :

Ապա ուրեմն բէ որ այս կենդանիներուն բերքին եւ ծառայութեանը կարօտ լինելով կպահնէք , անոնց ուտելիքին եւ դարմանին հոգ տանելէն , եւ վնասակար բաներէ ու հիւանդութենէ զգուշացընելէն զատ՝ պէտք է որ ցաւ մը հանդիպի նէ մէկէն պէտք եղած դարմանը գտնեմք եւ ընեմք որ առողջանան , չմեռնին , եւ նորէն մեր գործին օգտակար լինին :

Այս պատճառաւ աշխարհիս մէջի օգտակար եւ պիտանի արհեստներուն մէկն ալ Պայտառութեան արհեստը եղած է , որուն վարպետութիւնը ոչ միայն կենդանի պահելն է , այլ եւ ցաւը ճանչնալ ու դեղ ընել :

Ուրիշ ազգաց մէջ ոչ միայն վարպետ պայտառներ կան , այլ եւ շատ գրքեր ալ շինուած կան պայտառութեան վրայ : Իսկ մեր ազգին մէջ իրաւ վարպետ պայտառներ տեսայ , եւ շատի համար ալ լսեցի , բայց այսպիսի հրատարակեալ գործ մը մեր մէջն ալ չգտնուիլը՝ ամօք մը սեպեցի ազգերնուս :

Փորձն ալ կովկայէ բէ ինչ տարբերութիւն ունի՝ միայն վարպետի քով տեսնելով եւ բերնի բացատրութեամբ սորվիլն ու գիրքը ձեռքը տեսնելն ու բացատրութիւնն ալ մէկտեղ ունենալը : Ուստի այս գիրքս նախ անոնց հարկաւոր է որ այս արհեստը կրանեցընեն , բէ դիւրաւ սովորելու եւ բէ սովորածնին միտք պահելու համար : Երկրորդ՝ անոնց ալ կնարկաւորի , որոնք մէկէն վարպետ չեն կրնար գտնել , եւ շատ քիչ այսպիսի գրքով մը կրնան օգուտ տեսնել :

Ձանազան ճամբորդութեանցս ատենները , ճամբորդներու ալ հանդիպեցայ որ լեռան գլուխը կամ իջեալներու մէջ կանճրկէին կմնային , կամ ոջինջ գնով զրաստին կծախէին , կամ բէ համետը կառնէին՝ կենդանին կիսամեռ կձգէին :

Գեղացիներ ալ տեսայ , որոնք խեղճութեան անիւն արցունք կրափէին կամ հիւանդ կամ մեռած կենդանիներուն

համար, եւ ասոր անոր աղաչելով կհարցընէին որ դարման մը գիտեն նե՝ գուրցեն :

Այս եւս փորձեցինք, որ այն հիւանդութիւնը թէ որ այն երկիրը չէ պատահեր, անոր ղեղը տեղւոյն վարպետ պայտառներն ալ չէին գիտեր :

Ուստի շատ ատենէ իմեր հարկաւոր դատեր էի որ ազգերնուս մեջ ալ գտնուի այս Պայտառարուեստ գիրքը . այնպէս որ զանազան երկիրներ գործածուած ղեղերը պարունակէ . թէ եւ վարպետներու քիչ օգտակար լինի, զեղացոց ու ճամբորդներու կարենայ շահաւոր լինել :

Ուստի ճամբորդութեանցս ատենները հարցուցած եւ զրած ղեղերս ժողովցի, որոնք շատերու ընել տուեր եւ փորձը առեր էի շատ տեղեր :

Երբոր 1838 թուին Քեօբանայի վիճակի Կեօլփազարի գաւառը Թորգում կամ Թիւրքմէն ըսուած գիւղը գտնուեցայ, հոն գտայ նոյն զեղացի Մահմետի Յարութիւն Յովնանեան երեսելի պայտառը, որ այն գաւառին աղաներուն հետ Ռումելիի բանակն ալ գտնուեր է, փաշաներու ղրուներ ծառայութիւն ըրեր է, շատ կենդանիներ ձեռքէն անցեր է, եւ շատ վարպետ էր՝ թէ ցաւ ճանչնալու, թէ դիւրին կերպով դեղն ընելու :

Ամիս մը այս մարդուն հետ նստայ ելայ, ամէն ցաւերը, նշանները, պատճառները գուրցընել տուի, մեր ղեղերէն զատ՝ իւր փորձածներն ալ զրեցի, եւ շատ աշխատեցայ մինչեւ որ զրածներս անոր մտքին եւ պատմածին համեմատ բերի :

Իսկ երբոր 1841 թուին Պոլիս դարձայ, տեսնուեցայ Երզնկայի Ծակ գիւղէն Չարալեան Սիմոնի որդի Պարոն Կարապետին հետ, որ արքունի ձիաւոր զօրաց ձմերոցին ձիերուն նշանակիր առաջին վարպետ պայտառն էր, եւ այնպէս անուն ուներ որ բոլոր փաշաները իրենց ձիերը անոր նայել կուտային : Ասոր քով կար Հայաստանի աղէկ նուսխաններ, այնպէս որ այս արհեստին ուղեւորածը իմացեր էր : Այս պատուական անձն ալ ուրիշ ցաւեր, եւ իրեն շատ փորձած ղեղերը աղէկ մը պատմեց . եւ ալ զրածներս անոր կարգացի, եւ նորէն հատընտիր ըրի :

Երբ տեսի որ այս գործս թէ այն վարպետներուն եւ թէ ուրիշներուն հաճոյ եղաւ, ուզեցի որ հրատարակուի :

Ուստի նախ պէտք է գիտնալ, թէ այս Պայտառարուեստը քանի մի կենդանիներու ցաւերուն վրայ պիտի գրէ . ոչ թէ բնութեանը վրայ ալ պիտի խօսի, կամ անոնց կազմուածքը քաջ անդամազնութեամբ պիտի քննէ, հապա ցաւերը նշաններով եւ պատճառներով պիտի ցուցընէ, որչափ որ զեղացիներուն եւ ճամբորդներուն հարկաւոր կրնայ լինել : Նոյնպէս կենդանիները անցընելու եւ պահելու կերպերն ալ անոնց պէտք եղածին պէս պիտի գրէ . թէ եւ քանի մը ղրսէն բաներ ալ գրուեցան, հետաքրքիր կարդացողներու զբօսանք բող սեպուին :

Երկրորդ, այս գործիս որչափ ալ աշխատեցանք, զրով հեղինակ մը մեզի առաջնորդ չունենալով՝ միայն բերնի խօսքով լինելով, չեմ խոստանար որ կատարեալ բան մը եղաւ, կամ թէ ամէն ցաւերը պարունակեց եւ ամէն ղեղերն ալ բովանդակեց : Բայց կյուսամ որ ուրիշներուն ալ զրգիւ մը կուտայ, ետեւէ ետեւ այս գործս կատարեալագործնէն զատ՝ ուրիշ պիտանի բաներու վրայ եւս աշխատասիրութիւն ընելու :

Վասն զի ազգերնուս մեծ մասը զեղացի են . թէ որ այնպիսի գրքեր շինուին որ սովորեցընեն ոչխարներու խնամքն ու ղեղերը, հաւ պահել եւ անցընելը ու հաւկերթէ կտրել չտալը, մեղու դարմանելը, այգի տնկել եւ բարերեր ընելը, ծառերու պատուաստը, եւ օգտակար ծառեր առաջ բերելը, ու ստուղները փտտին եւ բափին նե ազատելը, խլուրդներէն եւ ճճներէն բքի ծառերուն արմատները խալըսելը, մետաքս բանելու կերպեր, ներկի հունտեր ցանելը, եւ տունկեր մեծցընելը, մշակութեան եւ պաշար պահելու դիւրին ճամբաները, լեռներու ափերէն բերած բժշկարար եւ ուտելու խոտերը ճանչնալը, եւ սովի ատեն հացի տեղ բոնելու բաներ պատրաստելը : Թէ որ կըսեմ աշխատասերները այսպիսի բարերարութիւն ընեն, կյուսամ որ խղճալի ազգերնուս զեղացիները չարաչար պանդխտութենէ կրնան խալըսիլ . իրենց տունը ապրուստ գտնելով՝ հայրենասէր ալ կլինին, եւ հետզհետէ կենաց եւ վարուց յարգը ճանչնալով՝ բարոյականութեան ալ համը կառնուն . այն ատենը ուսումնական գրքերով ալ կլուսաւորութիւն, որով աշխարհիս երջանկութիւնը կվայելն, եւ երկնաւոր երջանկութեան ալ կատարեալ սէր կձգեն :

Առ այժմ մեր այս մասնաւոր աշխատութիւնը, որ մարդասիրական մտօք ընծայեցի օրհնեալ Ազգիս ճանապարհորդ եւ զեղացի Եղբարց, կյուսամ որ բաւական օգնութիւն կընէ, եւ Աստուծոյ գոհութիւն կմատուցանեն :

ՊՕՂՈՍ Վ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, ԱԿՆԵՑԻ :

Գ Լ ՈՒԽ Ա.

Ձի մեծցընելու համար հարկաւոր գիտելիքներ :

Գեղացիները շատ ջանք ունին որ իրենց գործին բանեցուցած կենդանիները իրենց ունեցածէն ծնած լինի . ուստի մատակ ձի եւ կով կպահեն, անոնց ծնունդին հոգ կտանին, եւ անոնցմէ ծնածը թէ եւ ատեն մը իրենց բանին չգայ, զանոնք պահելը եւ ուտելիքնին հոգալը շատ բեռ մը չէ իրենց :

մանաւանդ որ մեծ բան է սուղ գնով գրսէն փոխ անասուններ չառնելը, որ իրենց մեծ կործանմանը պատճառ են. այլ տներնուն մէջ դարմանել, իրենց պէտք եղածը գործածել, աւելորդն ալ ծախել իրենց շատ օգտակար է:

Ուստի հարկաւոր կհամարիմ առաջ կենդանի ունեցողներուն պէտք լինելու բաներուն վրայ համառօտ ոճով մը խօսիլ:

Ընդհանրապէս աղէկ նայելու է որ ձիերուն ցեղը ազնիւ լինի: Արաբացիք զանազան հնարքներ բանեցընելով ու շատ ուշագրութեամբ կջանան որ իրենց ձիերուն ցեղը աղէկ պահեն ու հետ զհետէ ալ աղէկ ցընեն:

Կերպ կերպ վարպետութիւն ալ եւրոպացիք կբանեցընեն. վասն զի կտեսնես որ մէկ կառքին չորս կամ վեց ձի լծեր են, ամենուն ձեւը (հեսարը), նշանները մի եւ նոյն են:

Քուռակը ծնածին պէս բերանը բանաս, լեզուին վրայ սոխի մաշկի (գարի) պէս մաշկ մը կայ. լաթով մը առ ու սրբէ, եւ բերնէն իվեր ալ փչէ, որպէս զի կենդանւոյն շունչը երկար լինի: Երբեմն կպատահի որ քուռակը ինքիրեն այն մաշկը կփրցընէ կնետէ. բայց ոմանք ալ կուլ կուտան. նոցա շունչը կարճ կլինի, չեն կրնար դարն ի վեր ելնել ու կմնան:

Այս մաշկը կուլ տուող քուռակը օգուտ չբերելէն ի զատ՝ գիմացկուն ալ չլինիր. շատ կբրտնի, կերակրին տօպրակը կթրջէ, եւ աղէկ զգայուն ձի չլինիր:

Ոմանք քուռակը ծնածին պէս՝ լեզուին տակի երակէն (սարահէն) արիւն կառնուն. վասն զի այն կենդանւոյն լեզուն երկայն կըլինի, ու երբ խըխնջէ՝ ձայնը հեռու տեղեր կերթայ:

Քուռակը եթէ մօրը կաթը շատ ծրծէ, լեարդը (միյէր) կմեծնայ. եւ այնպէս կլինի

մեծղի, ծոյլ ու հանդարտ. ոչ աղէկ բնութիւն կունենայ, եւ ոչ աղէկ ձի կլինի:

Ուստի Արաբիոյ մէջ միայն երեք օր մօրը կաթը ծրծել կուտան. յետոյ ուղտի կաթով կսընուցանեն, կամ թեփին բարակ ալիւրը ջրով ճմռած կուտան մինչեւ երեք ամիս: Անկէ ետեւ ալ իրեն կերակուրը խոտ ու գարի է. բայց դարձեալ ալիւրէ շինածն ալ կուտան եւ ուղտի կաթը. սրն որ ուղէ, անկից ուտէ: Այս կերպ սնուցանելով անասունը, երբոր մեծնայ՝ թուչունի պէս սրնթաց ու անխոնջ կլինի: Իսկ մայրն ալ քառասուն օր չեն աշխատցընէր, պարապ կպահեն:

Քիւրտերն ալ քուռակը կովու կամ ոչխարի կաթով կմեծցընեն: Այսպիսի ձիուն քով տիրասէր բնաւորութիւն մը կլինի, վրայէն իջնաս նէ՝ քովէդ չգատուիր, հեծնալու որ լինիս՝ հանդարտ կկանգնի. եւ այնպէս աղէկներ կլինին որ հեծնալու ատեն դայ նէ՝ ինքիրմէ կուգայ կպատրաստուի որ հեծնաս:

Այն ձիերն որ ջուրի մէջ կպառկին՝ կամ գոմեշի կաթով պահուած են, կամ յղանալու ատեն գոմեշին ջուրը պառկիլը տեսնելով է կըսեն:

Մէկ քուռակ մը որ ծովու ջուր խմեցունելով մեծցընես, անոր լեարդը պղտիկ կմնայ, ու յարգի է:

Էշերը եգիպտոսի կողմերը շատ կատաղի կլինին. վասն զի խոզի միսը կջարդեն ու գարիին հետ խառնելով կկերցընեն, ջուրն ալ օրն անգամ մը գարիէն առաջ կուտան. թէ որ խոզին միսը ձիուն տրուի, աստճալ կընէ, եւ մարդու ալ ու անասունի վրայ ալ կյարձակի եւ կխածնէ:

(Շարայարութիւն յատաշիկայս).

